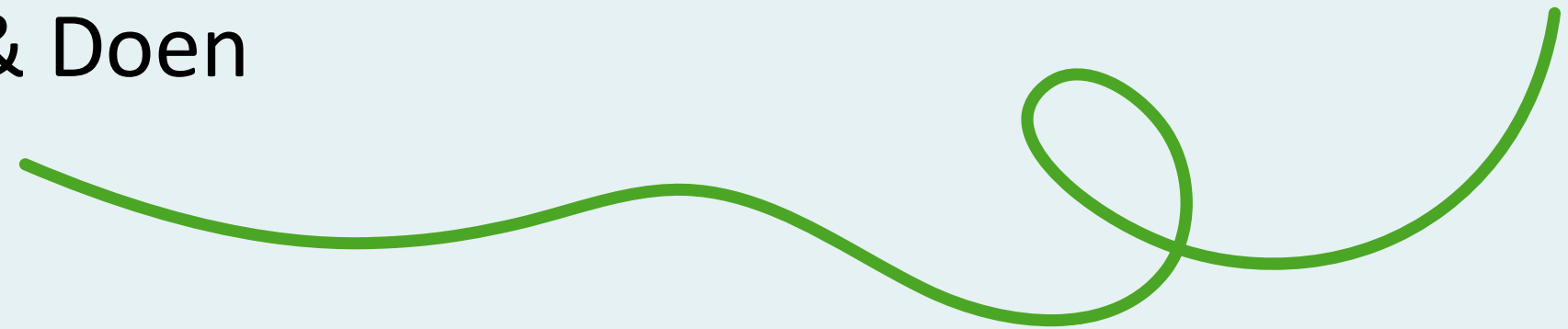
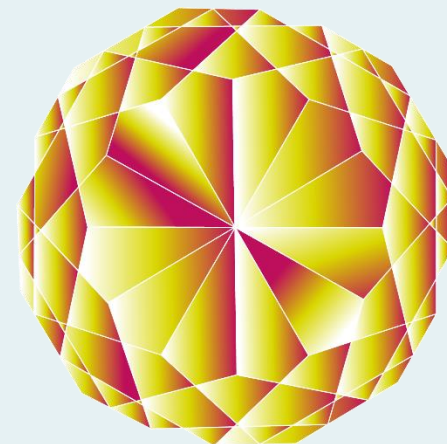

Workshop de Groene Draad

Conferentie Duurzaam Denken & Doen

Guido van Eijk & Fleur Hendriks
4 december 2025

**Prac//
toraat**
Duurzaamheid en
Energietransitie

SUMMA
CINOP

Programma

- Introductie van de Groene Draad
- Aan de slag met stap 1: Visie
- Aan de slag met stap 2: Ambities
- Aan de slag met stap 4: Duurzaamheidscompetenties
- Korte toelichting op de overige stappen

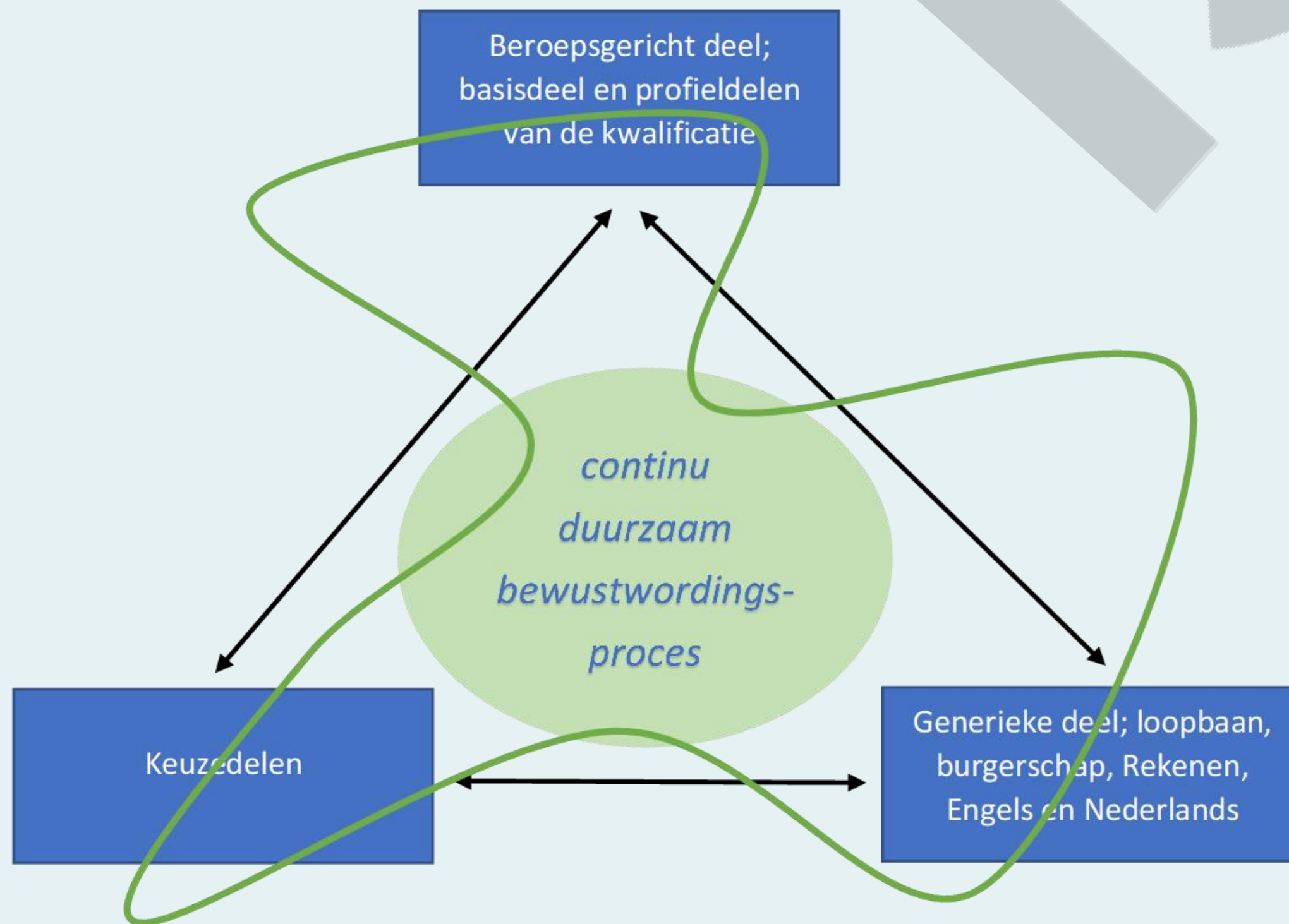
pressure cooker!

De Groene Draad

Uitgangspunten

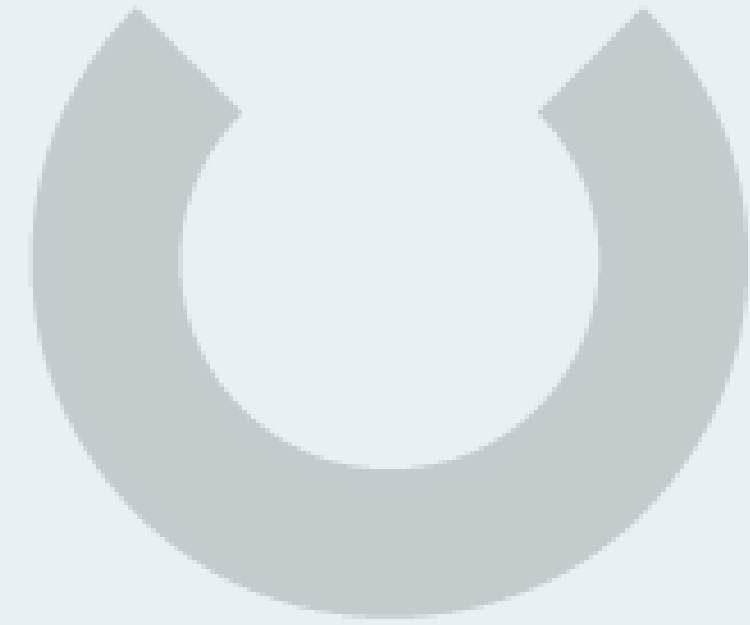

Servicedocument & toolbox

Stappenplan

Stap 1: Creëer bewustwording door een gezamenlijke visie op duurzaamheid

Stap 2: Formuleer ambities die inspireren en HUBO zijn

Stap 3: Maak het startpunt inzichtelijk

Stap 4: Inventariseer duurzaamheidscompetenties

Stap 5: Breng onderwijsvormen in beeld

Stap 6: Selecteer duurzaamheidscompetenties en didactische werkvormen

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

Stap 8: Voer uit en evalueer

Stap 9: De kracht van de docent in duurzaam onderwijs

Stap 1: Visie

Stap 1: Creëer bewustwording door een gezamenlijke visie op duurzaamheid

Stap 2: Formuleer ambities die inspireren en HUBO zijn

Stap 3: Maak het startpunt inzichtelijk

Stap 4: Inventariseer duurzaamheidscompetenties

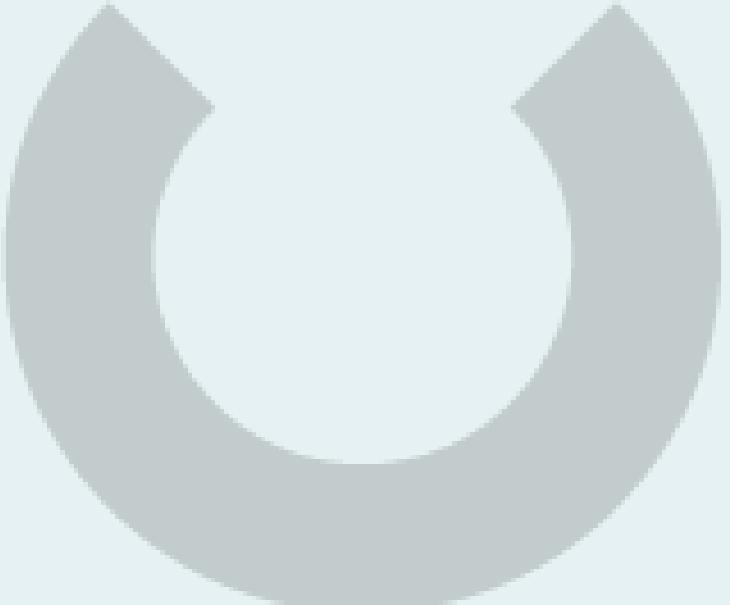
Stap 5: Breng onderwijsvormen in beeld

Stap 6: Selecteer duurzaamheidscompetenties en didactische werkvormen

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

Stap 8: Voer uit en evalueer

Stap 9: De kracht van de docent in duurzaam onderwijs

Stap 1: Visie

In deze stap sta je stil bij:

- Het **belang en de urgentie** van duurzaamheid in het onderwijs en jullie specifieke sector of vakgebied.
- Jullie **visie** op duurzaamheid.
- Het **beoogd effect** wat je wilt bereiken met duurzaamheid in het onderwijs.

Stap 1: Visie

Visie beschrijven op drie niveaus:

- 1.Macro:** Wat is duurzaamheid in mijn sector?
- 2.Meso:** Wat betekent duurzaamheid voor de specifieke opleiding?
- 3.Micro:** Wat willen we studenten bijbrengen over duurzaamheid?

- Vul de **template** individueel in
- Gebruik de hulpvragen op de template hierbij

The template is a worksheet for describing vision at three levels: Macro, Meso, and Micro. It is divided into three sections, each with a green circle label and a dashed-line box for notes. The Macro section asks about sustainability in the sector. The Meso section asks about sustainability in the specific education. The Micro section asks about what to bring to students. The template is branded with CINOP and SUMMA logos.

Macro

In de sector zien we dat duurzaamheid zich richt op...

Belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen op dit gebied zijn...

Meso

Binnen onze opleiding zien we duurzaamheid als...

Duurzaamheid komt terug in ons onderwijs door...

Micro

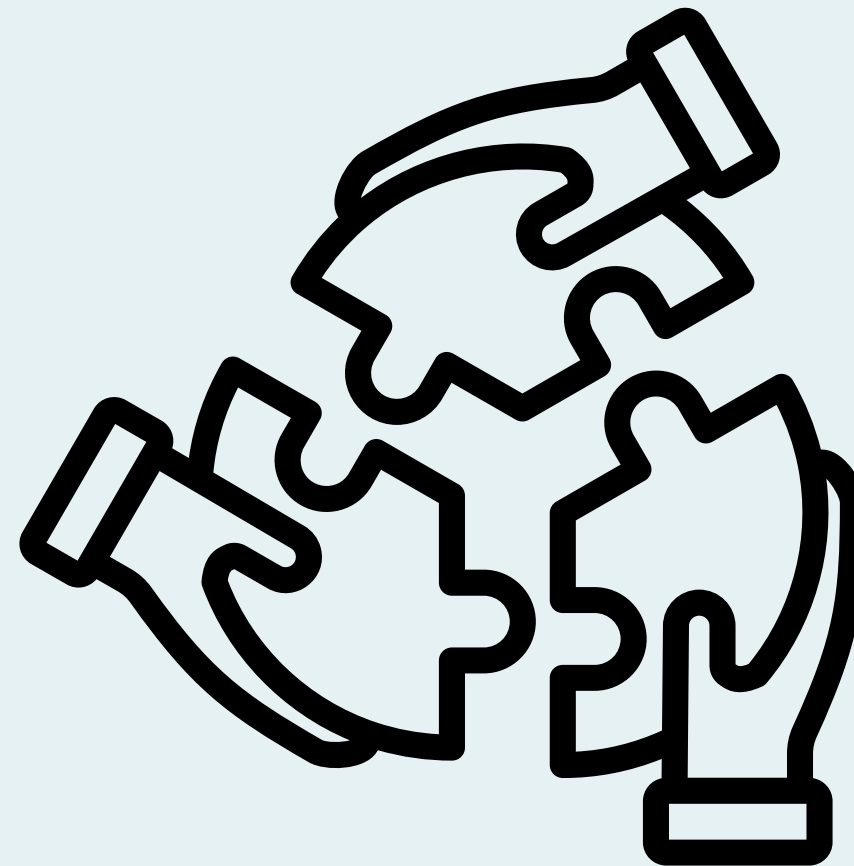
Wij willen dat onze studenten zich bewust worden van...

Concrete vaardigheden die studenten bij ons leren zijn...

CINOP
CINOP
SUMMA

Stap 1: Visie

- Bespreek jouw opgeschreven visie in duo's of drietallen (8 minuten)

Stap 2: Ambities

Stap 1: Creëer bewustwording door een gezamenlijke visie op duurzaamheid

Stap 2: Formuleer ambities die inspireren en HUBO zijn

Stap 3: Maak het startpunt inzichtelijk

Stap 4: Inventariseer duurzaamheidscompetenties

Stap 5: Breng onderwijsvormen in beeld

Stap 6: Selecteer duurzaamheidscompetenties en didactische werkvormen

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

Stap 8: Voer uit en evalueer

Stap 9: De kracht van de docent in duurzaam onderwijs

Stap 2: Ambities

- Individuele brainstorm
- Maak de volgende zin af:

Als [naam school/opleiding], willen wij [beschrijving ambitie], zodat de student [opbrengst van deze ambitie].

Voorbeeld: Als opleiding Pedagogisch Medewerker, willen wij duurzaamheid expliciet opnemen in themamaanden, zodat studenten leren circulair te denken en handelen.

- **Formuleer 2 ambities**
- **Zet ze in Mentimeter**
- Tip: gebruik ChatGPT: zet prompt & visie in ChatGPT en vraag om ambities

Stap 2: Uitkomsten Ambities

Als opleiding hho willen wij in elk leerjaar minimaal één challenge met een externe opdrachtgever gericht op duurzaamheid, zodat studenten leren om toekomstbestendige oplossingen te ontwerpen

Als MBO College Lelystad, willen wij de connectie tussen onderwijs en bedrijfsleven, zodat studenten kunnen oefenen met duurzaamheid in de praktijk doormiddel van bijvoorbeeld challenges.

Als fashion willen wij bewustwording, ketendenken en eigen waarden ontdekken zodat studenten verschil kunnen, durven en willen maken.

Als Noorderpoort, willen wij inzetten op het bevorderen van goede fysieke en mentale gezondheid, zodat studenten goed in hun vel zitten en duurzaam inzetbaar zijn.

Als team uiterlijke verzorging willen we duurzaamheid uitdragen in ons eigen gedrag maar ook zichtbaar in de lokalen, Zodat Studenten leren hóé zij zelf kunnen bijdragen (1/2)

Dit team van Creatief Vontwikkelt zich tot het centrum van duurzaam en innovatief ruimtelijk ontwerpen, waar de Cibapper van de toekomst leert denken in materialen, beleving en circulaire oplossingen.

Als Helpende Zorg en Welzijn opleiding vinden wij het belangrijk om mentale en fysieke bewustwording te creëren. Het begint bij jezelf

Aan een duurzamere wereld op een manier die bij hen past (2/2)

Stap 2: Uitkomsten Ambities

Als opleiding (techniek) stimuleren wij studenten beroepskeuzes te maken die bijdragen aan. De reductie van de CO2-voetafdruk (installaties, materialen, transport, klantgesprekken)

Als opleiding Marketing en Communicatie willen wij dat studenten zelf een circulair bedrijfsbezoek organiseren, zodat zij in de praktijk ervaren wat circulariteit inhoudt en hoe bedrijven dit toepassen

Als afdeling facilitaire services hebben wij de ambitie om bij elke leverancier een KPI over duurzaamheid op te nemen en naleven.

Als opleiding MFD willen wij studenten een gezonde levensstijl aanreiken zodat de student duurzaam inzetbaar is.

Als opleiding LVD willen wij een jaarlijks project organiseren over duurzaamheid in de luchtvaart (i.s.m. een bedrijf), zodat studenten zich bewust worden van de invloed van vliegen op de wereld.

Als opleiding Sport en bewegen van ROC van Twente willen we duurzame inzetbaarheid (beroepsvitaliteit) als fundament opnemen in het burgerschapsonderwijs, zodat studenten daar bewust in leren handelen

Als Darel Education willen we kennis en inzicht delen over de energietransitie, zodat studenten bewuste keuzes kunnen maken en aangehaakte burgers kunnen zijn.

Als Hout en MeubileringsCollege willen we studenten bewust maken over circulair ontwerpen en adviseren. Er zijn restmaterialen verkrijgbaar, ze leren over keurmerken en een verbeterplan maken bij BPV.

Als mboRijnland willen we bij de opleiding Zelfstandig Bakker lokale grondstoffen en ingrediënten gebruiken om studenten bewust te maken van duurzaam gebruik van grondstoffen voor hun producten.

Stap 3: Maak het startpunt inzichtelijk

Stap 1: Creëer bewustwording door een gezamenlijke visie op duurzaamheid

Stap 2: Formuleer ambities die inspireren en HUBO zijn

Stap 3: Maak het startpunt inzichtelijk

Stap 4: Inventariseer duurzaamheidscompetenties

Stap 5: Breng onderwijsvormen in beeld

Stap 6: Selecteer duurzaamheidscompetenties en didactische werkvormen

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

Stap 8: Voer uit en evalueer

Stap 9: De kracht van de docent in duurzaam onderwijs

Maak het startpunt van de opleiding inzichtelijk door het kwalificatiedossier te doorlopen en duurzaamheidsthematiek en -competenties te identificeren.

Stap 3: Maak het startpunt inzichtelijk

	Onderdeel		<i>Kennis, al gericht op duurzaamheid</i>	<i>Kennis, mogelijk toe te passen op duurzaamheid</i>	<i>Competenties, al gericht op duurzaamheid</i>	<i>Competenties, mogelijk toe te passen op duurzaamheid</i>	<i>Overige competenties</i>
Werkpro	Basisdeel	Typering beroepengroep					
		Context <i>Kennis</i>					
		Typerende beroepshouding <i>Kennis & competenties</i>					
Kerntaa	Kerntaak 1	Resultaat <i>Kennis</i>					
		Complexiteit <i>Kennis & competenties</i>					
		Vakkennis en vaardigheden <i>Kennis & competenties</i>					
Werkpro	Werkproces 1	Omschrijving <i>Kennis</i>					
		Resultaat <i>Kennis & competenties</i>					
		Gedrag <i>Kennis & competenties</i>					
Kerntaa	Kerntaak 2	Complexiteit <i>Kennis & competenties</i>					
		Vakkennis en vaardigheden <i>Kennis & competenties</i>					
		Vakkennis en vaardigheden <i>Kennis & competenties</i>					

Stap 4: Duurzaamheidscompetenties

- De competenties zijn essentieel voor het **vergaren en toepassen van duurzaamheidskennis**.
- Een competentie is het vermogen om in relevante (beroeps)situaties op de juiste manier te handelen.

In deze stap:

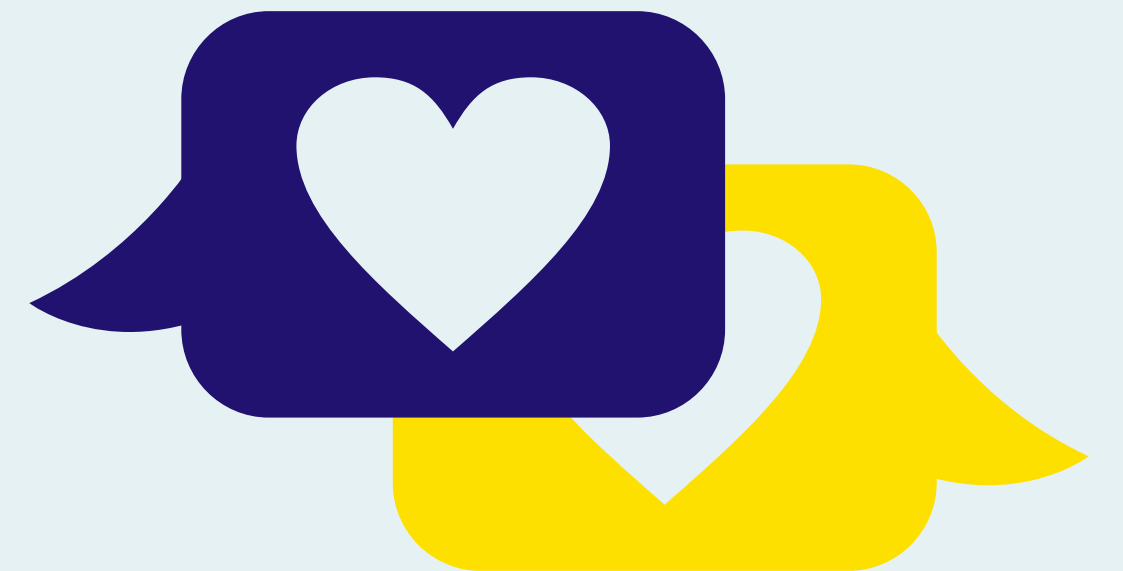
- **Bespreek en reflecteer** je op de relevantie van de competenties binnen het vakgebied en opleiding en bepaal je welke het meest geschikt zijn om in het curriculum op te nemen.
- **Maak je een selectie** van de meest relevante competenties die jullie in de opleiding een plek willen geven.

Stap 4: Duurzaamheidscompetenties

Vaardigheid			Niveau	Definitie
Kritisch denken			Individueel	- Vragen stellen bij geldende normen, praktijken en meningen. - Onderscheid maken tussen feiten en aannames. - Reflecteren op eigen waarden en acties. - Een standpunt innemen in duurzaamheidsdiscussies.
Participatie			Individueel	- Ontdekken wat je zelf kunt doen om duurzaam te handelen. - Actief meewerken aan een duurzame toekomst voor de gemeenschap, waarin je woont, en onze planeet.
Creatief denken			Individueel	- Uitzoeken hoe duurzaamheidsvraagstukken in elkaar zitten. - Verkennen van nieuwe ideeën die bijdragen aan een duurzame wereld. - Originele (out-of-the-box) oplossingen voor duurzaamheidsvraagstukken uitdenken.
Waardenbewustzijn			Individueel	Begrijpen van normen en waarden die ten grondslag aan iemands handelen liggen in relatie tot duurzaamheid.
Transdisciplinaire samenwerking			Interpersoonlijk	- Luisteren naar en begrijpen van de behoeften en standpunten van anderen ongeacht hun achtergrond of discipline. - Rekening houden met verschillende perspectieven bij het ontwikkelen van duurzame oplossingen.
Empathie			Interpersoonlijk	- Reageren op gevoelens en emoties, zowel van zichzelf als anderen. - Ontwikkelen van een relatie met de natuurlijke omgeving.
Omgaan met conflicten			Interpersoonlijk	- Leren hoe je belangenconflicten rondom duurzaamheid kunt herkennen. - Oefenen met het vinden van compromissen die duurzame oplossingen bevorderen en rekening houden met diverse perspectieven.
Systeemdenken			Samenleving	Duurzaamheidsvraagstukken vanuit verschillende invalshoeken bekijken.
Toekomstgeletterdheid (anticiperend vermogen)	Samenleving	- Inzicht verkrijgen in hoe ver beïnvloeden in een systeem - Meerdere toekomstscenarië (duurzaamheid) begrijpen - Reflecteren op de gevolgen van scenario's.		
Omgaan met onzekerheid	Samenleving	- Omgaan met veranderende duurzaamheidsvragen - Beslissingen durven nemen als er onzekerheid is - Ontwikkelen van vaardigheden om te reageren op veranderingen		
Probleemoplossend vermogen	Samenleving	- Duurzaamheid - Gebruik maken van problemen - Bedenken van duurzame oplossingen - Ook bijdragen aan de oplossing van problemen van iedereen		

Stap 4: Duurzaamheidscompetenties

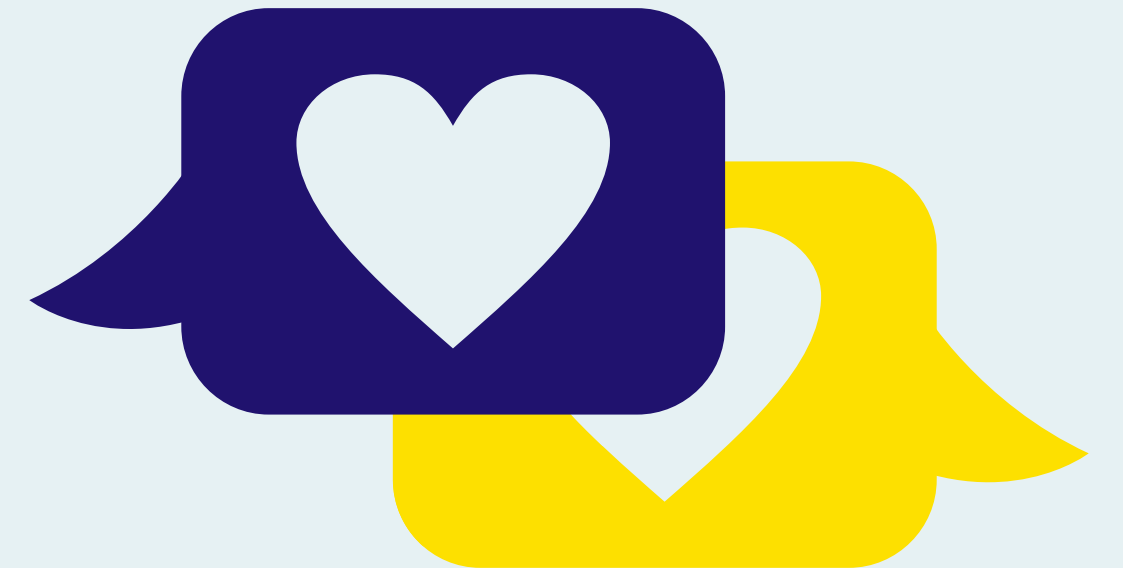
1. Individueel: selecteer 2 duurzaamheidscompetenties die je het meest aanspreken – van welke denk je dat ze het meest relevant zijn voor jou opleiding?

Stap 4: Duurzaamheidscompetenties

2. Speeddates:

- Bespreek in 4 minuten (2 minuten per persoon) waarom deze duurzaamheidscompetenties je het meeste aanspreken

Stap 4: Duurzaamheidscompetenties

Betekenis geven aan de duurzaamheidscompetenties:

- ***Waarom is de duurzaamheidscompetentie van belang voor ons vakgebied?***
- ***Wat betekent de duurzaamheidscompetentie voor ons onderwijs?***

Betekenis geven aan de duurzaamheidscompetenties

Duurzaamheidscompetentie:

Ronde 1: waarom is de duurzaamheidscompetentie van belang voor ons vakgebied?
Hulpvragen:
• Welk gedrag, welke houding of kennis hoort bij deze competentie binnen ons vakgebied?
• Op welke manier draagt deze competentie bij aan meer duurzaamheid binnen het vakgebied?
• Aan welke actuele maatschappelijke of beroepsgerichte thema's raakt deze competentie?

Ronde 2: wat betekent de duurzaamheidscompetentie voor ons onderwijs?
Hulpvragen:
• Waarom is het ontwikkelen van deze competentie belangrijk voor onze studenten?
• Wat zijn veranderingen in het leerproces als deze competentie leidend wordt?
• Wat willen we dat studenten leren, voelen, denken, ontwikkelen of ontdekken als ze met deze competentie leren werken?

CINQP SUMMA

De stappen

Stap 1: Creëer bewustwording door een gezamenlijke visie op duurzaamheid

Stap 2: Formuleer ambities die inspireren en HUBO zijn

Stap 3: Maak het startpunt inzichtelijk

Stap 4: Inventariseer duurzaamheidscompetenties

Stap 5: Breng onderwijsvormen in beeld

Stap 6: Selecteer duurzaamheidscompetenties en didactische werkvormen

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

Stap 8: Voer uit en evalueer

Stap 9: De kracht van de docent in duurzaam onderwijs

Stap 5: Breng onderwijsvormen in beeld

- Onderzoek hoe jullie huidige onderwijs is vormgegeven en beoordeel of deze vorm past bij de gekozen duurzaamheidsonderwerpen en -competenties.
- Zorg ervoor dat de onderwijsvorm effectief aansluit bij de competenties die je wilt onderwijzen.

Stap 5: Breng onderwijsvormen in beeld

Creatief denken	Challenge-based learning: Studenten worden aangemoedigd om nieuwe ideeën te verkennen en originele oplossingen te bedenken voor duurzaamheidsvraagstukken.
	Projectmatig onderwijs: Tijdens projecten hebben studenten de vrijheid om innovatieve en originele oplossingen te bedenken binnen de context van hun werk. Dit stimuleert creatief denken door het verkennen van nieuwe ideeën die bijdragen aan een duurzame wereld.
Omgaan met conflicten	Challenge-based learning: Door het aanpakken van echte uitdagingen kunnen studenten leren hoe ze belangenconflicten rondom duurzaamheid kunnen herkennen en hoe ze compromissen kunnen vinden die duurzame oplossingen bevorderen.
	Casusonderwijs: Biedt studenten de mogelijkheid om belangenconflicten rondom duurzaamheid te analyseren en op te lossen. Dit helpt hen om compromissen te vinden die duurzame oplossingen bevorderen en rekening te houden met diverse perspectieven.

Stap 6: Selecteer duurzaamheidscompetenties en didactische werkvormen

Je selecteert welke duurzaamheidscompetenties (inhouden en vaardigheden) de komende tijd een plek krijgen in het curriculum en je bepaalt welke didactische werkvormen daar het beste bij passen.

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

- Kijk met die opbrengsten van de vorige stap(pen) naar je **huidige curriculum** en breng in beeld wanneer én welke **duurzaamheidsonderwerpen en -vaardigheden** al op de gewenste manier (werkvorm) behandeld worden.
- Identificeer waar je meer aandacht wilt besteden aan duurzaamheid, in lijn met de **duurzaamheidsonderwerpen/-vaardigheden en werkvormen** die je in voorgaande stap(pen) hebt geselecteerd.

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

Leerjaar en onderwijs periode	Duurzaamheids-competenties	Beroepsgericht deel (inclusief BPV)	Loopbaan	NL	E	Rekenen	Burgerschap	Keuze-delen
OP 1.1	<i>Probleemoplossend vermogen</i>	<i>Project 'Ontwerp een herbruikbare drinkbeker'</i>	<i>LOB-dialoog over 'Wie kan mij helpen' en 'Hoe bereik ik mijn doel'</i>	<i>Verkooptekst herbruikbare drinkbeker (met nadruk op milieuaspecten)</i>		<i>Berekenen milieuwinst hergebruik</i>		<i>Duurzaamheid in het beroep</i>
OP 1.2								
OP 1.4								
OP 2.1								
Etc.								

Stap 7: Ontwikkel De Groene Draad

De Groene Draad

SUMMA
Elektro- & Installatietechniek

Elektrotechniek niveau 3; crebo's 25735 / 25736 / 25339 / 25304								
Leerjaar / OP	Duurzaamheids-competenties	Beroepsgericht (inclusief BPV)	loopbaan	Ned	Eng	Rek	Burgerschap	Keuzedelen
1.1	Participatie Kritisch denken Probleemoplossend vermogen	Alternatieve energiebronnen				Procenten berekenen; koppelen aan rendementen	Introductie SDG's en circulaire economie Opdrachten SDG	K0030
1.2		circulaire economie						
1.3		Afvalstromen (pen/bpv)					Opdrachten SDG	K0030
1.4		Verbruik t.o.v. Opwekken accu's en rendement		Leesopdrachten; Artikelen uit vakbladen			Opdrachten SDG	K0030
2.1		Energie besparende middelen kosten/baten		Schrijf opdrachten; energietransitie			Opdrachten SDG	
2.2		Cradle to cradle (EC)						K0225
2.3		PV -installatie / frequentieregelaar E-auto Netvervuiling						K0225
2.4		Cradle to cradle						
3.1								
3.2		Energietransitie en klimaatadaptie (BPV/PVB)						
3.3								
3.4								

Stap 8: Voer uit en evalueer

- Wat werkt wel en wat kan beter?
- Hoe kun je dat wat werkt nog meer versterken?
- Wat vinden studenten leuk en worden ze enthousiast van?

Stap 9: De kracht van de docent

Professionalisering:

- Richtlijnen professionele ontwikkeling
- Tips 'Groeien als professional'
- Voorbeelden professionele ontwikkeling

Meld je aan voor de online co-creatie workshop

Online co-creatie workshop over duurzaamheid kwaliteitsindicatoren op 12-02-2026 - 13.30-15.30

Download hier De Groene Draad

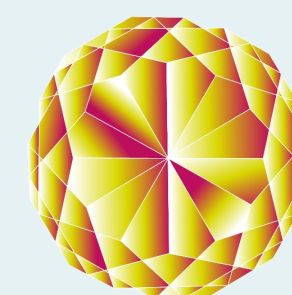
Servicedocument & toolbox

Meer weten?

fhendriks@cinop.nl
gj.vaneijk@summacollege.nl

**Prac//
toraat**
Duurzaamheid en
Energietransitie

SUMMA

CINOP